

Russ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Наш језик

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. X св. 1—2

Buch-Bleich

PG

1224

AIN37

Sm.2

v.10-11

Exata

LIBRARY
JUN 27 1960
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

БЕОГРАД 1960

САДРЖАЈ

	Страна
1. М. Стивенковић: Стварање дужине претходног самогласника или прелаз <i>л у о</i>	1—9
2. М. С. Московљевић: О називима неких пољопривредних алатки	10—17
3. Св. Марковић: <i>Зайослен, зайослѣње</i> или <i>зайослен, зайослѣње</i>	18—23
4. Берислав М. Николић: О неким особинама стила и језика Милана Богдановића	24—28
5. Живојин Ситанојчић: Једна врста непотпуних реченица код савремених писаца	29—43
6. Михаило Павловић: Настава српскохрватског језика у Француској	44—54
7. Душанка Игњатовић: О роду именице <i>бол</i>	55—59
8. Звездана Павловић: <i>Једноличји, једнодудји, тримирији, седмирији</i>	60—63
9. Борђе Трифуновић: <i>Свила шавлија</i>	64—65
10. Језичке исуке	66—68

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик д-р АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ
Секретар Уређивачког одбора д-р Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

1960

Слог Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Космајска 28, Београд

О РОДУ ИМЕНИЦЕ БОЛ

Наши речници различито обележавају род именице *бол*. Једни је бележе само као именицу мушког рода. Такви су: Вуков Рјечник (Београд, 1935), Српско-мађарски речник Б. Бранчића и др. Ђорђа Дере (Нови Сад, 1894), Српско-грчки речник д-р Николаоса Папастерију, Речник српскохрватског и немачког језика Св. Ристића и Ј. Кангрге, Речник српскохрватског књижевног језика д-р Л. Бакотића, *Rečnik srpskog ili hrvatskog i arbanaskog jezika* д-р Х. Барића и *Srpsko-rumunski rečnik* писца Флора Раду (Вршац, 1952). Само женски род приписује јој *Hrvatsko-engleski gječnik* Милана Дрвотелића (Загреб, 1953). Сем тога, *Hrvatsko-poljski gječnik* Јулија Бенешпа, *Hrvatsko-talijanski rečnik* К. Парчића (Carlo A. Parčić, *Vocabulario croato-italiano* III изд. Zara, 1901) и *Hrvatskosrpsko-francuski gječnik* Ј. Dayre-a, М. Deanovića, R. Maixner-a бележе је са по две промене: као *бдл бдла* и као *бдл бдми (бдми)*. У Брозову и Ивековићеву *Rječniku hrvatskoga jezika* ова је именица означена са „m.“, али је непосредно после тога додато: “U starije vrijeme bila je a još je i sad po nekim krajevima riječ ova ženskoga roda”.

Двородност помиње и *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* д-р И. Брабеца, д-р М. Храста и д-р С. Живковића (Загреб 1958, изд. Школска књига, стр. 39).

Историски *бол* (боль) је некада била мушког рода и мењала се по *і*-основама. У процесу свођења деклинација пришле су *о*-основама многе именице ове промене (као *голубь, зейць, гостѣь, гладь* и др.) и именице других промена (као *сынъ, медъ, домъ, врѣхъ* и др.) чији се номинатив после губљења фонолошке разлике између полугласника морфолошки подударео са номинативом типа *градъ*. Управо развој свих именица некадашњих *і*-основа, међу којима је било и именица мушког рода и именица женског рода, био је двојак: или су оне, повинувши се према роду, прешле у

другу промену тј. пришле о-основама потпуно се уклопивши у њену парадигму (чак и у погледу множинског проширења *-ов*), или су, променивши род од мушког на женски, задржале првобитну промену *ї-основа*. Тако данас по првој врсти иду само именице мушког рода и обавезно се мењају по типу *град/града* односно *зуб/зуба*, а по четвртој искључиво именице женског рода са обавезном парадигмом типа *коси/коси*.

За именицу *бол* се, међутим, не може рећи да је тај процес потпуно завршен и да се она прилагодила само једној од двеју промена којима је имала могућности да се прилагоди попут осталих именица своје врсте. Код старих писаца, чакавских поготово, и уопште на чакавској територији, и код многих штокавских западних налазимо је као именицу женског рода и са променом данашње четврте врсте; код источних и многих босанских писаца ранијих векова налазимо је у мушком роду и у вези с тим и са деклинацијом прве врсте (исп. примере у Рјечнику Југославенске академије, s. v. *бол*). Данас је такође њена употреба у женском роду врло честа, готово искључива код западних савремених писаца Хрвата па и Босанаца што свакако није без везе са близином чакавске територије и утицајем старих писаца. Ево нешто примера узетих из грађе за Речник савременог српскохрватског књижевног и народног језика који издаје Институт за српскохрватски језик Српске академије наука:

Чинило му се, да би којом му драгом беседом оскврнуо њихову *бол* (И. Ћипико, За крухом, Нови Сад 1904, стр. 88). — Управо је Мица хтјела да због *боли* изусти клетву (А. Цесарец, Златни младић, Загреб 1947, стр. 121). — Изморена летом [мисао] знаде само *слајку бол* (Г. Крклец, Љубав птица, Београд 1926, стр. 40). — Погинут ћу, Јурко, *од боли*, видиш да се и не обазире на ме (Ј. Е. Томић, Змај од Босне, Загреб, стр. 47). — Као да тражи у жару рујанскога јутра ... узрок својој *шајној боли* (Војновић И., Ксанта, Загреб 1886, стр. 35). — Срце ми пуца *од боли* (Е. Кумичић, Три мученице, Сабр. дјела, св. IV, стр. 92). — *С бољу* је гледао нахерене тратнице (Петар Први, роман, превео с руског Стјепан Крањчевић, Загреб, 1950, стр. 227). — Превиијајући се *од боли* (А. Шеноа, Сабр. дјела књ. III, Загреб 1932, стр. 210). — *И са бољу* готово безнадном, али ипак и са утјехом (С. Стр.

Краљчевић, Пјесничка проза, Загреб 1912, стр. IX). — Мати се загледала . . . очима у којима је била *сва бол*, сва сућут и све хипом разорене наде (Новак Вј., Тешки животи, Цртице и сатире, Загреб 1911, стр. 10). — И ово га пали *бољу* и срамотом (В. Черина, Јанко Полит Камов, Ријека 1913, стр. 115). — Заврисну ужасно, као од најгрозније *боли* (С. Колар, Ми смо за правицу, Приповетке, Београд 1947, стр. 106). — Људи слеглоше раменима . . . мужевно да осјете *шућу бол* (И. Самоковлија, Изабране прип., Београд 1947, стр. 5). — Тере лиечећ стаду ране | Сам се своје сјети *боли* (Мажуранић И., Смрт Смаил-аге . . . , Загреб 1923, стр. 23). — Толико љутих *боли* оћути моје срце (А. Шеноа, Сабр. дјела, књ. IV, Загреб 1932—1933, стр. 226). — Болест нације *његова* је *бол* (Шимић С., Далекозор духа, Загреб 1937, стр. 11). Зар нећемо осетити у срцу *никакву бол* (Леопарди, Песме и проза, превео С. Миличић, Београд 1937, стр. 213). — Он ватром пламти усред жарка ока, | *А бол дубока* прати га висока (Ујевић Т., Колајна, Београд 1926, стр. 31).

Српски писци употребљавају је у мушком роду, исп.:

Да се наставе ови чудни изливи душевна *бола* (Св. Ранковић, Порушени идеали, Београд 1900, стр. 236). — До *бола* ме дираше овај страховити потурички простаклук (Гр. Божовић, Припов., Београд 1924, стр. 56). — Хтео је да рикне од *бола* (А. Ковачевић, Од данас до сутра, Загреб, 1936, стр. 67). — У данима *вечног бола* (Ст. Винавер, Приче које су изгубиле равнотежу, Београд, 1913, стр. 52). — Ја ћу с' тешко болан учинити, | Од *зла бола* тешке срдобоље (Вук, Пјесме књ. II, Беч 1842, стр. 357). — Ни *његова* жеђ за природом и бекством из артифицијелног блјеска славе није интензивна, ни *његов бол* сазнања о својој иживљености није дубок (В. Глигорић, Позор. критике, Београд, 1946, стр. 339). — Данашњем човечанству он је присан по *болу* своје мисли (А. Илић, XX век, 1938, књ. 1, св. 4, стр. 46).

А употреба у женском роду врло је ретка:

Нађе она *бол* голему (Ј. Ј. Змај, Певанија, Нови Сад, 1882, стр. 322). — Каква *бол* у теби [звезди] сјаје (Л. Костић,

Песме, Нови Сад, 1873, стр. 12). — Оппростите за јучерашњу *моју бол* и патњу (Н. Вучетић, Душица, Београд 1927, стр. 76), као што је и код западних књижевника редак мушки род те именице :

Ја сам урлао од рањавог *бола* (М. Крлежа, На рубу памети, Загреб, 1938, стр. 207). — Дојчило се јадан поболоо/ Од грознице, *бола* проклетога (Хрватске народне пјесме, књ. II, уредио др. С. Босанац, Загреб 1897, стр. 302).

Када говоримо, дакле, о роду именице *бол* морамо имати на уму две територије, два њена развоја у процесу који још није завршен и у коме су се, засада, мушки род ове именице и њена парадигма по првој врсти задржали и одомаћили у источном, а њен женски род и промена по четвртој врсти у западном делу српскохрватске језичке територије.

Што се тиче множине мушког рода, видели смо из примера да она може бити двојака, са проширењем или без њега, као што је то, уосталом, случај и са многим именицама прве врсте. Можда не би било неинтересантно да напоменем једну чињеницу у вези са употребом овог проширења и значења речи. Познато је да ова именица означава две врсте бола, онај физички (дакле нешто конкретно) и психички (дакле нешто што је много апстрактније од физичког бола). У нашем језику не постоји морфолошко разликовање за ове семантичке алтернације (тј. за алтернацију конкретност према апстрактности) помоћу употребе или неупотребе уметка *-ов*, иако именице са проширењем углавном означају конкретне појмове а именице четврте врсте које тога проширења никад немају — а по којој може да иде и именица *бол* — углавном су мислене (дакле употребљавају се за апстрактне појмове). Ретка је, а можда и сасвим усамљена, појава коју налазимо у односу *чистиоћа* (одређена одлика материјалног стања) и *чистиоћа* (адекватна одлика апстрактних појмова, душе, карактера). Слично, бар за моје језичко осећање, налазимо и код именице *бол*. Никада не бих употребила облик *болови* (тј. са проширењем) за појам психичког душевног бола. За мене облик *болови* може бити плурал само за појам физичког бола. За појам психолошког бола не бих употребила множину сем у крајњој потреби и она би онда гласила *боли*, разуме се са парадигмом по првој врсти. И овакво моје осећање проширене множине није усамљено. Имају га и други са којима сам о томе говорила.

А можда би се тако могла протумачити и краћа множина код писаца са територије на којима је уопштен облик са проширењем. Источни српски песници и други књижевници, имају ову именицу често без проширења када оперишу са патњом и душевним болом. Исп. :

Боли људске душе певају се свуда (Вој. Илић, Песме, књ. II, Београд 1909, стр. 28). — Сневало је певало је | О природи и *болима* (Шапчанин, Жубори и вихори, Београд 1883, стр. 177). — Навалише *боли*, терети живота (Исто, стр. 39). — Са очима које пате моје се срце брати, осећа њихове патње и *боле* (Шаулић Н., Мисли, Београд 1930, стр. 124). — Њему је исповедао своје *боле* (Ј. Веселиновић, Борци, роман, св. I, Београд 1889, стр. 205). — Страшни су то *боли* што их задаје прва љубав (Ј. Игњатовић, Стари и нови мајстори, Нови Сад, 1883, стр. 107). — Решио се да влада он њима (женама) и *боли* и немире им задаје а не оне њему (П. С. Петровић, Млади курјак, Београд 1936, стр. 185). — Реците јој тешке *боле* што ме море (Венац, 1925, књ. XI, стр. 229). — Они позивају све Србе . . . да својим прилозима помогну да се ублаже *боли* и јади српске браће (Самоуправа 1903, стр. 11/1).

У сваком случају тек једна целовитија и суптилнија анализа сваког песника понаособ могла би да утврди право стање. Ја сам овде, полазећи од свог језичког осећања, само указала на једну *тананост*, лексичку *тананост*, која можда није само индивидуална или уско локална.

Душанка Игњатовић